

صله ارحام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ

رَقِيبًا

سوره نساء، آیه ۱

به نام خدای بخشاینده مهربان

و از گناه در محضر خدایی پروا کنید که هنگامی که چیزی از یکدیگر می‌خواهید، نام او را می‌برید! (و نیز) (از قطع رابطه با) خویشاوندان خود، پرهیز کنید! زیرا خداوند، مراقب شماست.

اتَّقُوا	الَّذِي	تَسَاءَلُونَ بِهِ
پروا کنید	که	به نام او از یکدیگر درخواست می‌کنید
الْأَرْحَامَ	عَلَيْكُمْ	رَقِيبًا
خویشاوندان	بر شما	مراقب

نمای درس

صله رحم چیست؟ خویشاوندان چند دسته‌اند؟ قطع رحم و پیامدهای آن چیست؟ آثار صله رحم چیست؟ صله رحم چگونه است؟

«صله» یعنی احسان و دوستی و «رَحِم» یعنی خویشاوندان و بستگان. «صِلَةُ رَحِمٍ» ارتباط و دیدار با خویشاوندان و کمک به آنها است. صله رحم از آموزه‌های اخلاقی اسلام است که تأکید زیادی بر انجام آن شده تا جایی که ترک‌کنندگان آن در شمار زیان‌کاران و لعنت‌گان معرفی شده‌اند. در روایات، صله رحم به عنوان بهترین عمل پس از ایمان، اولین سخنگوی قیامت، بهترین خصلت مؤمن و مهم‌ترین عامل طولانی شدن عمر معرفی شده است. خداوند در حدیث قدسی می‌رmaid: «من خدای رحمان هستم؛ رَحِم را خلق کردم و نام آن را از نام خود گرفتم؛ پس هر کس صله رحم کند، او را به رحمت خویش متصل سازم و هر کس قطع رحم کند، او را از رحمت خویش دور نمایم.»^۱

خویشاوندان دو دسته‌اند:

- **خویشاوندی نسبی:** ارتباط خونی با یکدیگر دارند، مانند پدر، مادر، فرزندان، برادر، خواهر، عمو، عمه، دایی، خاله، پدربزرگ و مادربزرگ و فرزندان همه کسانی که آنها را خویشاوندان نسبی و ارحام می‌نامند. صله رحم با این گروه واجب است. در میان خویشاوندان، جایگاه پدر و مادر از همه بالاتر است و سپس به ترتیب برادران و خواهران و بعد از آن دیگر اقوام نسبی یعنی عموها، عمه‌ها، دایی‌ها، خاله‌ها، عموزاده‌ها و ...
- **خویشاوندی سببی:** خویشاوندی که از طریق ازدواج به وجود می‌آید؛ مانند خویشاوندی میان زن و شوهر و فامیل‌های دو طرف مثل مادر شوهر، داماد، مادر زن. صله رحم در این مورد واجب نیست، ولی مستحب است.

در روایات علاوه بر ارحام سببی و نسبی، افرادی به عنوان ارحام روحانی نیز برای ما تعریف شده‌اند:

ارحام روحانی عبارتند از:

• **پیامبر ﷺ و اهل بیت ﷺ:** در روایات علاوه بر توصیه به ارتباط و صلّه با اقوام و خویشان، به ارتباط و صلّه با ائمه ﷺ نیز توصیه شده است. پیامبر ﷺ نیز در حدیثی فرمود: «من و علی، پدران این امتیم.»^۱

• **عالمان دینی:** منابع دینی به صلّه و ارتباط با عالمان دینی هم توصیه کرده و پاداش فراوانی برای این ارتباط بیان کرده‌اند.^۲

• **برادران دینی:** در رتبه بعد، صلّه با برادران دینی مطرح شده است.^۳ امام صادق ﷺ فرمود: مؤمنان برادران یکدیگر و فرزندان یک پدر و مادرند؛ اگر یکی از آنها ناراحت باشد، دیگران به خاطر او شب را نمی‌خوابند.^۴

قطع رحم: یعنی ترک صلّه رحم و عدم ارتباط لازم با خویشان. قطع رحم حتی درباره خویشاوندان بد اخلاق یا گناهکار نیز مُجاز نیست. قطع رحم از گناهان کبیره است و در ردیف شرک به خدا دانسته شده است! مردی از رسول خدا سؤال کرد: «منفورترین عمل در پیشگاه خداوند کدام است؟» حضرت فرمود: «شرک به خدا»؛ مرد گفت: «پس از شرک به خدا چه؟» پیامبر فرمود: قطع رحم...^۵

برخی پیامدهای قطع رحم عبارتند از:

- خرید لعنت خدا
- مجازات سریع دنیوی
- دور ماندن از بهشت
- محروم ماندن ثروت جامع در دست پلیدان
- سودمند نبودن سایر ثواب‌ها
- کمک نرساندن ملائکه رحمت

۱. عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۹۱.

۲. إرشاد القلوب، ج ۱، ص ۱۶۶.

۳. سوره حجرات، آیه ۱۰.

۴. کافی، ج ۲، ص ۱۶۵.

۵. کافی، ج ۵، ص ۵۸.

وَصِلَةَ الرَّحِمِ فَإِنَّهَا مُثْرَاءٌ فِي الْمَالِ وَمَنْسَأَةٌ
فِي الْأَجَلِ
و صلۀ رحم مایه فزو مال و طول عمر
می شود.

یکی از آثار مهم صلۀ رحم، زیاد شدن مال و لانی شدن عمر است؛

- در باب طولانی شدن عمر امام رضا علیه السلام می فرماید: «ما برای زیاد شدن عمر، وسیله ای جز صلۀ رحم نمی شناسیم. صلۀ رحم به اندازه ای در زیاد شدن عمر مؤثر است که شخصی که از عمرش سه سال مانده است، خداوند به سبب صلۀ رحم سی سال به عمرش می افزاید که مجموعاً سی و سه سال می شود و کسی که از عمرش سی و سه سال تمام باقی مانده است، خداوند به سبب قطع رحم سی سال از عمرش برمی دارد و آن را به سه سال کاهش می دهد.»
- صلۀ رحم فقر را برطرف می کند و روزی را زیاد می کند.

ثروت و تنگدستی

در زمان های گذشته مرد نیکوکاری زندگی می کرد. این مرد یک شب در خواب دید که فرشته ای به او می گوید: خداوند عمر تو را در دو نصف کرده؛ نصف عمرت در رفاه و ثروت و نصف دیگر را در فقر و تنگدستی قرار داده است. کدام قسمت را اول می خواهی؟
مرد گفت: من زنی دارم که بسیار نیکوکار و شایسته است، او شریک زندگی من می باشد. به من مهلت بدهید تا با او مشورت کنم. صبح که شد، مرد خوابش را برای زن تعریف کرد و نظراو را خواست. زن گفت: ای مرد نصف اول یعنی ثروت و رفاه را انتخاب کن. شب شد و مرد در خواب تصمیم خود را به فرشته گفت.

پرتویی از قرآن ناطق

خطبه ۱۱۰

از صبح فردا ثروت مرد و نعمت‌های دنیا روز به روز برای او زیاد شد. وقتی نعمت‌ها زیاد شد، زن به شوهرش گفت: ای مرد! برویم مهمانی خانه برادران، خواهران و همسایه‌های فقیر و نیازمند و از ثروتی که خدا به ما داده است به آنها کمک کنیم.

چند سال به همین شکل گذشت و مرد نیکوکار از ثروتی که داشت به همه فامیل و آشنایان کمک می‌کرد و به آنها سر می‌زد تا اینکه نصف اول عمرش به پایان رسید.

شب خوابید و همان فرشته به سراغش آمد. فرشته گفت: وقت ثروتمندی تو به پایان رسیده ولی چون دیگران را فراموش نکردی و با برادران و همسایگان رفت و آمد داشتی و به آنها کمک می‌کردی، خداوند عالم در تمام عمر، ثروت و زیادی نعمت را به تو هدیه می‌دهد و از فقر و تنگدستی نجات می‌دهد.^۱

صله رحم آثار و نتایج دیگری نیز دارد که برخی مربوط به دنیا و برخی از نتایج آخری این عمل هستند. برخی از این آثار عبارتند از:

- باعث دوستی و محبت خدا می‌شود.
- باعث حمایت خداوند از بندگانش می‌شود.
- باعث عاقبت به خیری انسان‌ها می‌شود.
- از بروز پیشامدهای بد جلوگیری می‌کند.
- لاها را دفع می‌کند.
- سب و کتاب روز قیامت و عبور آسان از پل صراط را آسان می‌کند.
- باعث بخشش گناهان می‌شود.

۱. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۳۹۹.

پرتویی از قرآن ناطق

خطبه ۱۱۰

- باعث بهشتی شدن انسان می شود.
- دعاها و حاجت ها را مستجاب می کند.
- کینه ها را برطرف می کند.
- ثواب آن برابر با پاداش صد شهید است.
- روح و جان انسان را بانشاط می کند.
- باعث آبادانی محیط زندگی می شود.
- مرگ را آسان می کند.

پرتویی از قرآن صاعد

نیایش ۴۴

و وَفَّقْنَا فِيهِ لِأَنَّ نَصَلَ أَرْحَامَنَا و ما را در آن ماه توفیق ده، که با نیکی و بخشش، به
بِالْبِرِّ وَالصَّلَةِ ویشاوندانمان نیکی کنیم.

صله رحم تنها به رفتن به خانه بستگان نیست، بلکه مصادیق فراوانی دارد و مصادیق کاملش این است که پیش از دیگران نیاز آنان را برطرف و آنان را خوشحال سازد.^۱ صله رحم و پیوند با هر خویشاوندی متناسب با شأن آن شخص است، چنان به گاهی صله رحم تنها سلام کردن یا پاسخ نیکو دادن به سلام است (برای کسی که هیچ نیاز مالی ندارد). برخی از شیوه‌ها صله رحم عبارتند:

- تکریم و احترام گذاشتن؛ مثلاً بلند شدن جلوی پای برادر و ...
- اطعام و غذا دادن یا آب دادن به خواهر و برادر
- عیادت از بیمار
- نگهداری از بیمار
- شرکت در مراسم عزا و عروسی
- زیارت و دیدار و مهمانی رفتن
- هدیه دادن و سوغاتی خریدن
- تأمین نیازهای آنان پیش از دیگران؛ قرض دادن به خواهر و برادر یا کمک برای خرید لباس و ...
- کمک بدنی مثلاً کمک در اسباب کشی

تدبّر کنیم

خداوند در نخستین آیه سوره نساء روی سخن به تمام انسان‌ها کرده و دو بار دعوت به تقوی و پرهیزکاری که ریشه اصلی برنامه‌های سالم‌سازی اجتماع می‌باشد، می‌کند است **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ... وَاتَّقُوا اللَّهَ** و در پایان می‌فرماید: **إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا**؛ خداوند مراقب شما است « رقیب در اصل به کسی می‌گویند که از محل مرتفعی به اوضاع نظارت کند و سپس، به معنای حافظ و نگهبان چیزی آمده است. بنابراین مراقب بودن خداوند یعنی اینکه خداوند تمام اعمال و نیات شما را می‌بیند و می‌داند و در ضمن، نگهبان شما در برابر حوادث او است. توجه به زیر نظر بودن انسان و ثبت کلیه اعمال او و توجه به لحظه مرگ و حضور در پیامت، هشداری بزرگ و زمینه ساز تقوای الهی است. توجه به تعدد ناظران و شاهدان، در نحوه ی عملکرد انسان مؤثر است و هر چه شاهد و ناظر بیشتر باشد، انگیزه برای کار نیک و دوری از گناه شتر می‌شود. از این رو خداوند در آیه **«مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ»** (ق: ۱۸) روی خصوص الفاظ و سخنان او تکیه می‌کند و می‌فرماید: (انسان) هیچ سخنی به زبان نمی‌آورد، مگر آنکه در کنارش (فرشته‌ای) نگهبان حاضر و آماده (ثبت) است. در میان اعضای بدن، زیر نظر بودن زبان شاید به این خاطر است که عمل زبان، از همه ی اعضا بیشتر، آسان‌تر، عمومی‌تر، عمیق‌تر، دائمی‌تر و پر حادثه‌تر است.

نکته ترجمه

در آیاتی از قرآن خداوند با جملاتی شبیه «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا» توصف شده است (۷۵ آیه) فعل «کان» در همه این آیات به صورت فعل ربطی تأکیدی «است» همراه با قید «همواره» یا «پیوسته» ترجمه گردد؛ چون این فعل وقتی برای خداوند یا سنت‌ها و قوانین الهی به کار می‌رود، برای بیان همیشگی بودن این صفات یا قوانین است.

نمونه: «كَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا؛ خدا همواره دانا و کیم است. (نساء: ۱۷)
 «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا» خداوند همواره مراقب شماست. (نساء: ۱)

پرسش و تمرین

واژگان زیر را ترجمه کنید.

تَسَاءَلُونَ بِهِ	الَّذِي	اتَّقُوا
رَقِيبًا	عَلَيْكُمْ	الْأَرْحَامَ

عبارت زیر را ترجمه کنید.

واژگان	وَاتَّقُوا	اللَّهِ	الَّذِي	تَسَاءَلُونَ	بِهِ	وَالْأَرْحَامَ
تحت اللفظی						
ترجمه روان						

واژگان	وَإِنَّ اللَّهَ	كَانَ	عَلَيْكُمْ	رَقِيبًا
تحت اللفظی				
ترجمه روان				

ج بر اساس محتوای درس به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

۱. صله رحم را تعریف کنید...

.....

۲. خویشاوندان نسبی و سببی را شرح دهید.

.....

۳. چهار مورد از پیامدهای قطع رحم را نام ببرید.

.....

کارخواست

جهت انجام صله رحم با بزرگان فامیل تماس گرفته و در صورت بیماری آنها به عیادتشان

بروید.

